

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. X. An oratori futuro necessaria sit plurium artium scientia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

cum indoctum puerum vidisset, pædagogum ejus percussit. Et aliud pene par ei, quod tamen eodem nomine appellare non audent, sed dicunt ¹ *Χρειῶδες*; ut, ² *Milo quem vitulum assueverat ferre, taurum ferebat.* In his omnibus & declinatio per eosdem ducitur casus, & tam factorum quam dictorum ratio est. ³ Narratiunculas à poëtis celebratas, notitiæ causa non eloquentiæ tractandas puto. Cætera majoris operis ac spiritus, Latini rhetores relinquendo, ⁴ necessaria grammaticis fecerunt: Græci magis operum suorum & onera & modum norunt.

Thebanus discipulus Diogenis Cynici. Hoc autem factum Aphthonius attribuit Diogeni, non Crateti. *Idem. Crates.*] Diogenes. transtulit ex Aphthonio Priscianus. Porro *Χρειῶδες* accipiendum est, *Chriae simile.* Cameraarius.

¹ *Χρειῶδες*] *Χρειῶδες* appellant, quod quanquam *chria* non est, tamen speciem *chriae* præ se ferre videtur, ut exemplum quod subjicit Fabius, videtur esse *chria activa.* Turneb.

² *Milo quem vitulum.*] Adi Franc. Pithæi collectanea ad Petron. pag. 152. Edit. Goldasti.

³ *Narratiunculas à poëtis celeb.*] Nam narrationes historicas relinquit Fabius rhetori. Turneb.

⁴ *Necessaria grammaticis.*] Fabius quoque conqueritur initio lib. 2. quod *rhetores* latini declamationes duntaxat judiciales & deliberativas sibi reservarint, ideoque grammatici cætera rhetorum officia occuparint. *Idem.*

C A P. X.

An oratori futuro necessaria sit plurimum artium scientia.

¹⁶ **H**Æc de Grammatica, quam brevissime potui: non ut omnia dicerem sectatus, quod infinitum erat: sed ut maxime necessaria: nunc de cæteris artibus, quibus instituendos prius quam tradantur rhetori, pueros existimo, strictim subjungam, ut efficiatur ¹ orbis ille doctrinæ, quam Græci

Conclusio est superioris tractationis, & transitus ad eas artes docendas, quibus puer anrequam rhetori committatur, institui debet. hic autem sequitur Platonem Fabius: ille enim statim post grammaticam ut pueri musica & geometria instituatur præscribit. *Idem.*

¹ *Orbis ille doctrinæ, quam ἐγερ- κλοποιδείων, &c.*] Hoc nomine *artes liberales* comprehenduntur sive nexus ille capacissimus omnium disciplinarum. Vide Schotti observat. poët. lib. 2. cap. 1. Lipsii manu duct. ad Stoicam philosoph. lib. 1. Dissertat. 1. & 2. p. 1. &c. & Joh. Wouweren Tractat. de Polymathia, cap. 3. & 24. p. 22. 208. &c.

Εἰς γυ-

Græci ¹ ἐγκυκλοπαιδείαν vocant. Nam iisdem fere annis aliarum quoque disciplinarum studia ingredienda sunt: quæ quia & ipsæ artes sunt, & ² esse perfecta sine his orandi scientia non potest, nec rursus ad efficiendum oratorem satis valent solæ: an sint huic operi necessaria, quæritur. Nam quid, inquirunt, ad agendam causam, dicendamve sententiam pertinet, scire quemadmodum in data linea constitui triangula æquis lateribus possint? Aut quo melius vel defendet reum, vel reget consilia, ³ qui citharæ sonos nominibus & spaciis distinxerit? Enumerent etiam fortasse multos, quamlibet utiles foro, qui nec geometrem audiverint, nec musicos nisi hac communi voluptate aurium intelligant. ⁴ Quibus ego primum hoc respondeo, quod & M. Cicero scripto ad Brutum libro frequentius testatur, non eum à nobis institui oratorem, qui sit, aut fuerit: sed imaginem quandam concepisse nos animo perfecti illius, ex nulla parte cessantis. ⁵ Nam & sapientem formantes eum, qui sit futurus consummatus undique, & (ut dicunt) mortalis quidam deus, non modo cognitione cœlestium vel mortalium putant instituendum; sed per quædam parva sane si ipsa demum æstimes, ducunt, sicut exquisitas interim ambiguitates: ⁶ non quia * Ceratina aut

CROCO-

1 *Ἐγκυκλοπαιδείαν.*] Ἐγκυκλοπαιδεία, quæ etiam dicitur ἐγκύκλιος, Id est disciplina orbiculata, quædam est disciplinarum series, quæ ostendit inter omnes artes esse conjunctionem quandam & communionem. Turnebus.

2 *Esse perfecta.*] Alias, esse & perfecta sine orandi scientia possunt, nec rursus, &c.

3 *Qui citharæ sonos, &c. distinxerit.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 2. c. 3. p. 63. ex Mss. Palat. reponit: *Qui citharæ sonos nom. & spat. defixerit. Desigere, figendo distribuere est, & non tam ἀσπίζεν, quam certis quibusdam ἀποδια-*

σελεύς & ἀφορισμοῖς figere. Vide Fabium lib. 5. cap. 10. Nam ut *cantus vocis, &c.*

4 *Quibus.*] *Anthypophora* est, & solutio opinionum, quibus opponit sententiam Cic. Turneb.

5 *Nam sapientem.*] Tuetur suum dogma Fabius auctoritate Stoicorum, qui suum sapientem omnium rerum cognitione instruunt, atque eum verum esse philosophum volunt, ut habeat cognitionem rerum humanarum & divinarum. Idem.

6 *Non quia.*] Ceratinas & Crocodilinas captiones dixerunt ab exemplis; ut illud de cornibus apud Gellium l. 16.

F

cap. 2.

¹ *Crocodilina* possint facere sapientem, sed quia illum ne in minimis quidem oporteat falli. ² Similiter oratorem (qui debet esse sapiens) non *geometres* faciet, aut *Musicus*, quæque his alia jungam, sed hæ quoque artes ut sit consummatus juvabunt. Nisi forte antidotum quidem, atque alia quæ morbis aut vulneribus medentur, ex multis atque interim contrariis quoque inter se effectibus componi videmus, quorum ex diversis fit illa mistura una, quæ nulli earum similis est quibus constat, sed proprias vires ex omnibus sumit: & muta animalia mellis illum inimitabilem humanæ rationi saporem, vario florum ac succorum genere perficiunt: nos mirabimur, si oratio, qua nihil præstantius homini dedit providentia, pluribus artibus eget: quæ etiam cum se non ostendunt in dicendo, nec proferunt, vim tamen occultam suggerunt, & tacite quoque sentiuntur. Fuit aliquis sine his disertus: at ego oratorem volo. Non multum adjiciunt: sed æque non erit totum, cui vel parva deerunt: & optimum quidem hoc esse conveniet: cujus etiam si in arduo spes est, nos tamen præcipiamus omnia, ut saltem plura fiant. Sed cur deficiat animus? ³ Natura enim

cap. 2. & de Crocodilo, quod memorat Chrysippus apud Lucianum *ὁ βίαν πρῶτος. Camerar.*

* *Ceratina*] Stoici negant sapientem falli debere: hoc enim est stulti. itaque eum volunt esse peritum solvendum paralogismorum, quorum solutionem quoque Arist. in Sophisticis Elenchis docet. *Ceratina*, captio est & syllogismus cornutus. nam Stoici ratiocinationes appellabant à materia qua tractabatur. *Crocodilina* autem est problema ambiguum & omnino inexplicabile. ut cum crocodilus pollicitus esset mulieri se filium redditurum si illa verum dixisset, ait, non reddes filium. *Turneb. Ceratina.*] Sic arbitror appellatam à materia ipsa, qua uterentur verborum: sicut est apud Senecam lib. 5. Epistolar. ad Lucilium: *Sederem, in-*

quit, *otiosus & ejusmodi quasiunculas ponens: Quod non perdidisti habes, Cornua non perdidisti, cornua ergo habes.* Cerata autem Græce dici cornua quis nescit. *Ang. Politian. Observat. & emend. c. 54. p. 67.*

¹ *Crocodilina.*] Sophismatis parum explicabilis species est quo Dialectici veteres, potissimumque Stoici uterentur. Quod genus eleganter Quintilianus exquisitas ambiguitates appellat. *Ang. Politian. libro observat. cap. 55. Crocodilina.*] Politian. Observ. cap. 55. pag. 68. Et probat *Crocodoliten*, sicuti & *Ceratinen*, sophismatos esse parum explicabilis speciem, quo Dialectici veteres, potissimumque Stoici uterentur.

² *Similiter oratorem.*] Politianus *Miscell. cap. 54. & 55.*

³ *Natura enim.*] Cicero. 3. de Oratore.

¹ *Turpi-*

enim perfectum oratorem esse non prohibet: ¹ *turpiterque desperatur, quicquid fieri potest.* ² Atque ego vel iudicio ve- 17
 terum poteram esse contentus. ³ Nam quis ignorat mus-
 cenc (ut de hac primum loquar) tantum jam illis antiquis
 temporibus non studii modo, verumetiam venerationis
 habuisse, ⁴ ut iidem *musici*, & vates & sapientes iudicaren-
 tur? mittam alios, *Orpheus & Linus*: quorum utrunque diis
 genitum, alterum vero, quod rudes quoque atque agre-
 stes animos admiratione mulceret, non feras modo, sed
 saxa etiam sylvasque duxisse, posteritatis memoriae tradi-
 tum est. Et ⁵ Timagenes auctor est, omnium in literis stu-
 diorum antiquissimam *musicenc* extitisse: & testimonio
 sunt clarissimi poetæ, apud quos inter regalia convivia lau-
 des heroum ac deorum ad citharam canebantur. Iopas ve-
 ro ille Virg. nonne ⁶ canit:

---- *errantem Lunam, Solisque labores? &c.*

Quibus certe palam confirmat auctor eminentissimus, mu-
 siccnc cum divinarum etiam rerum cognitione esse conjun-
 ctam. Quod si datur, erit etiam oratori necessaria. Siquidem
 (ut diximus) hæc quoque pars quæ ab oratoribus relicta, à
 philoso-

¹ *Turpiterque desperatur, &c.*] Colum-
 mell. lib. xi. Nec Oratoria disciplina
 deseritur, quia perfectus orator nusquam
 repertus est. *Pythæus.*

² Hoc capite de *Musica* tractat Fa-
 bius, quam primum generaliter lau-
 dat, & utilem probat, à veterum opi-
 nione: deinde etiam per relationem
 oratori necessariam ostendit, qui qui-
 dem est ordo naturalis. *Turneb.*

³ *Nam quis ignorat.*] *Musices* nomi-
 ne antiqui omnem disciplinam comple-
 tebantur: & qui musici erant, cum
 suavis illis modis rerum omnium
 peritiam conjungebant: unde Didy-
 mus in Odyss. Homeri *cantorem* accipit
 pro *philosopho*. Idem. *Nam quis, &c.*] *Cic.* 3. de Orator. & *Strabo* 1. de geogra.
 lib. 1. & 10. *Virgil.* eclog. 4. *Horatius*
 in art. Apud *Homer.* *Achilles*, &

Phemius. Odyss. 1. *Æneid.* 1. &
 eclog. 4.

⁴ *Ut iidem musici, &c.*] Antiquitas
 si qui fidibus docti, pari cum philoso-
 phis in honore, habebantur. Videatur
Joh. Meursii Commentar. ad *Lycophron.* p. 134.

⁵ *Timagens.*] *Suidas Timagenem*
 quendam scribit fuisse historicum &
 rhetorem Milesium. scribit & alium
 Alexandrinum fuisse, qui Romæ tem-
 pore Augusti docuerit. *Turneb.* Et *Timagenes*
auctor.] *Jan. Gebhard.* *Crepund.*
 lib. 1. cap. 1. p. 63. magni fecit *Timagenem*
Fabius lib. 10. cap. 1.

⁶ *Canit errantem lunam.*] Hoc fecit
Virgil. ad imitationem *Homeri*, apud
 quem in convivio *Alcinoi* inducitur
Phemius musicus eodem modo cantans.
Turneb.

philosophis est occupata, nostri operis fuit: ac sine omnium talium scientia non potest esse perfecta eloquentia. Atque claros nomine sapientiæ viros, nemo dubitaverit studiosos musices fuisse, quum ¹Pythagoras atque eum secuti, acceptam sine dubio antiquitus opinionem, vulgaverint, mundum ipsum ejus ratione esse compositum, ²quam postea sit lyra imitata. Nec illa modo contenti dissimilium concordia, quam vocant *ἀρμονίαν*. sonum quoque his motibus dederunt. ³Nam Plato cum in aliis quibusdam, tum præcipue in Timæo, ne intelligi quidem nisi ab iis, qui hanc quoque partem disciplinæ diligenter perceperint, potest. ⁴Quid de philosophis loquor, quorum fons ipse Socrates jam senex institui lyra non erubescerat? Duces maximos & fidibus & tibiis cecinisse traditum, & exercitus ⁵Lacedæmoniorum musicis accensos modis. Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum contentus quanto est vehementior, tanto Romana in bellis gloria cæteris præstat. ⁶Non igitur frustra Plato civili viro, quem *πολιτικόν* vocant, necessariam musicen credidit. Et ejus sectæ, quæ aliis severissima, aliis asperrima videtur, principes in hac fuere sententia, ut existimarent sapientum aliquos nonnullam operam his studiis accommodaturos.

Lycur-

¹ *Pythagoras.*] *Pythagoras* res omnes ad numeros & musicam retulit, ac orbem quoque harmonia quadam compositum dixit. quod idem intelligebat etiam de sphaeris cœlestibus, quarum summam acutissimum sonum efficere scripsit, ultimam gravissimum. *Turnebus. Pythagoras.*] Vide *Macrob. lib. 2. somnii Scipionis.*

² *Quam postea sit lyra imitata.*] Circuli septem planetarum *symphoniam* quandam efficiunt, quam postea est imitatus Mercurius in constructione lyræ, cui septem chordas dedit: tamen postea chordarum numerus est auctus. *Turneb.*

³ *Nam Plato.*] Plato *Pythagoræ* dis-

ciplina imbutus, pleraque retulit ad numeros & musicam, animamque mundi musica quadam compositam esse dixit. *Turneb.*

⁴ *Quid de Philosophis.*] *Cic. in Catone, Valer. lib. 2. tit. de instit. antiqui. & Gell. lib. 1. cap. 11.*

⁵ *Lacedæmoniorum.*] *Thucydides* libro quinto, ubi describit confictum *Lacedæmoniorum & Argivorum*, ait *Lacedæmonios tibia usos esse in committendis præliis.* *Cretenses* etiam tibiis utebantur, ut meminit *Athenæus. Turnebus.*

⁶ *Non igitur.*] *Plato lib. 2. de legibus* in primis præscribit ut *juvenes musica erudiantur*, quæ animorum motus temperet,

¹ Lycurgus durissimarum Lacedæmoniis legum auctor, musices disciplinam probavit. Atque eam natura ipsa videtur ad tolerandos facilius labores velut muneri nobis dedisse.

² Siquidem & remiges cantus hortatur: nec solum in iis operibus, in quibus plurimum conatus præeunte aliqua jucunda voce conspirat, sed etiam singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur. Laudem adhuc dicere artis pulcherrimæ videor, nondum tamen eam oratori conjungere. Transeamus igitur id quoque, quod *grammaticæ* quondam ac *musice* junctæ fuerunt. Siquidem Architas atque

³ Aristoxenus etiam subjectam grammaticen *musica* putaverunt, & eosdem utriusque rei præceptores fuisse, cum ⁴ Sophron ostendit mimorum quidem scriptor, sed quem Plato adeo probavit, ut suppositos capiti libros ejus, cum moretur habuisse credatur: tum Eupolis, apud quem Prodamus & *musicen* & *litteras* docet. ⁵ Et Maricas, qui est Hyperbolus, ⁶ nihil se ex musicis scire nisi litteras confitetur.

⁷ Aristophanes quoque non uno libro sic institui pueros antiquitus solitos esse demonstrat. Et apud Menandrum in

⁸ *Hypobolimæo*, senex reposcenti filium patri velut rationem impendiorum quæ in educationem contulerat, opponens,

psaltis

Peret, & ad virtutis studium accendat. Turneb. Non igitur.] Lib. 2. de leg. Stoicos intellige.

¹ Lycurgus.] Non quamlibet *musicam* Lacedæmoniis permisit Lycurgus, sed duntaxat *severam*: ut melos *castorium*, quo Lacedæmonii utebatur in congressibus prætorum. Turneb.

² Siquidem & remiges.] Nam *celeusima* canebatur remigibus vel per *assam* vocem, id est, humanam, vel per pueros *symphoniacos*. Hoc etiam quidam referunt ad *clasticum*, cujus erat usus in navibus ad remiges adhortandos in *καυμαχία*. Idem.

³ Aristoxenus.] Aristoxenus optimus fuit musicus, & omnia ad *musicam* reducebat. Idem.

⁴ Sophron ostendit mimorum scriptor.]

Idem poene scribit Diogenes Laërtius lib. 3. p. 107. Casaubon. Valer. Maximus lib. 8. cap. 7.

⁵ Et Maricas.] Hyperbolus pessimus fuit & flagitiosissimus civis, qui ex infimo loco Athenis tandem est summus honores adeptus. ab Eupolide appellatur *Maricas*, tanquam mollis & nihili. Turneb.

⁶ Nihil se ex musicis, &c.] Apud Aristoph. in Equitib. *ὃ μὲν οὐκ ἐπίσταται τῶν πολλῶν γὰρ μὲν ἄνθρωπων*. Et in Nubibus. *Πιθῆναι*.

⁷ Aristophanes.] Aristoph. in Nebul. In *ἰσπεδοί*.

⁸ Hypobolimæo.] Ita Menandri comœdia inscribitur ab argumento. nam pater filium qui alteri suppositus fuerat, repetit. Turneb.

psaltis se & geometris multa dicit dedisse. ¹ Unde etiam ille mos, ut in conviviis post cœnam circumferretur lyra: cujus cum se imperitum Themistocles confessus esset, ut verbis ² Ciceronis utar, *habitus est indoctior*. Sed veterum quoque ³ Romanorum epulis fides ac tibia adhibere moris fuit. Versus quoque Saliorum habent carmen. Quæ cum omnia sint à Numa rege instituta, faciunt manifestum, ne illis quidem qui rudes ac bellicosi videntur, curam musices, quantam illa recipiebat ætas defuisse. Denique in proverbium usque Græcorum celebratum est, ⁴ *Indoctos à Musis atque Gratiis abesse*. Verum quid ex ea proprie petat futurus orator, disseramus. ⁵ Numeros *musice* duplices habet, in *vocibus*, & in *corpore*. utriusque enim rei aptus quidam modus desideratur. ⁶ *Vocis rationem* Aristoxenus musicus dividit in *ῥυθμῶν*, ⁷ & *μέλῳ ἐμμελῶν*: quorum alterum *modulatione*, alterum *canore* ac sonis constat. Num igitur non hæc omnia oratori necessaria? ⁸ quorum unum ad gestum, alterum ad collocationem verborum, tertium ad flexus vocis, qui sunt in agendo quoque plurimi, pertinet. ⁹ Nisi forte

¹ *Unde etiam.*] Græci summam eruditionem putaverunt sitam in fidium & tiliarum cantibus, unde Simon Atheniensis cum apud quendam libenter decantasset, prælatus est Themistocli. *Turneb.*

² *Ciceronis utar.*] *Tuscul. 1.*

³ *Romanorum.*] Nam veteres Romani, ut scribit Cato in *Originibus*, fortium virorum laudes ad tibiam decantabant. *Turneb.*

⁴ *Indoctos à musis, &c.*] Nomine *musices* Græci complectuntur omnem doctrinam, disciplinam, elegantiam: & apud eos dicitur *ἀμεσῶν*, qui inelegans est & indoctus. *Turneb.*

⁵ *Numeros.*] *Numerus* hîc apta quædam est convenientia & modulata, quæ spectatur in vocis productione & proportionem numerosa, & per participationem in debita corporis conformatione. verbi causa, *si optimo gestu orator*

movebitur, in ejus corpore dicitur esse numerus. Idem.

⁶ *Vocis rationem.*] *Rhythmus*, id est, numerus, in vocis est productione: *Melos*, id est, modulus, in altitudine: *metrum* vero, certa syllabarum longarum & brevium inter se connexio. duas vero has partes inter se conjunxit Fabius, propterea quod *carmina modulis* quibusdam decantantur, & *moduli cum carminibus* junguntur. *Idem.*

⁷ *Et μέλῳ ἐμμελῶν.*] Alii legunt, *ῥυθμῶν*, & *μέτρῶν*. Vide *Gell. lib. 16. cap. 18.* & *Boëtium de Musica lib. 8.*

⁸ *Quorum unam.*] Nempe in corpore numeri. *Alterum.*] *ῥυθμῶν. Tertium.*] *Μέλῳ. Camerar.*

⁹ *Nisi forte in carminibus.*] In vocum continuatione, inquit Cicero, debet esse collocatio quæ efficiat inoffensum orationis cursum, & aptam vocum juncturam,

forte in carminibus tantum & in canticis exigitur structura quædam & inoffensa copulatio vocum, in agendo supervacua est: aut non compositio & sonus in oratione quoque varie pro rerum modo adhibetur, sicut in musice. Namque & voce & modulatione grandia elate, jucunda dulciter, moderata leniter canit: totaque arte consentit cum eorum quæ dicuntur, affectibus. Atqui in orando quoque intentio vocis, remissio, flexus, pertinet ad movendos audientium affectus: aliaque & collocationis & vocis (ut eodem utar verbo) modulatione concitationem Judicum, alia misericordiam petimus: cum etiam organis, quibus sermo exprimi non potest, affici animos in diversum habitum sentiamus. ¹ Corporis quoque decens & aptus motus, qui dicitur *Εὐρυθμία* est necessarius: nec aliunde peti potest: in quo pars actionis non minima consistit: qua de re sepositus nobis est ² locus. ³ Age si habebit in primis curam vocis orator, quid tam Musices proprium? Sed ne hæc quidem præsumenda pars est: ⁴ ut uno interim contenti simus exemplo C. Gracchi præcipui suorum temporum oratoris, cui concionanti consistens post eum musicus, ⁵ fistula quam ⁶ *τονόειον* vocant, modos quibus deberet intendi, ministrabat. Hæc ei cura inter turbidissimas actiones, vel terrenti optimates, vel jam timent

eturam, debet esse etiam numerus, id est, melodia quædam & suavitas orationis, quibusdam pedibus comprehensa. Turneb.

¹ Corporis quoque.] *Εὐρυθμία* dicitur in corpore, quando apto numero, convenienti gestu & vultu orator decore pronunciat. Fabius tamen in oratione illud quod est *Εὐρυθμῶν* quadantenus culpat. Turneb.

² Locus.] Lib. 11.

³ Age.] Antiqui magno studio vocem exercuerunt, ac publice quoque magistri erant vocis exercendæ, qui appellabantur *phonasci*: quibus plerunque etiam Nero utebatur. Idem.

⁴ Ut uno interim contenti simus exemplo

C. Gracchi, &c. cui concionanti, post eum consistens musicus, fistula quam *tonarion* dicunt, modos, &c.] *Tonarion* fistulæ quoddam genus, quo vocis modos regerant ac temperabant musici. Salmasius 503. Cic. de Orat. & Gell. lib. 1. cap. 11.

⁵ Fistula quam *τονόειον* voc.] Alii *phlogavium* etiam appellant, ut in pneumaticis Hero. Vide Turneb. Adversar. lib. 17. cap. 20. p. 574.

⁶ *Τονόειον*.] *Τονόειον* est fistula quæ tonos quibus uti debemus incinit. Gellius tamen falsum esse putat, quod ajunt Gracchum habuisse fistulatorem cujus modis intenderetur, cum præsertim vehemens ejus ingenium non intentione egeret, sed remissione. Turneb.

timenti fuit. Libet propter quosdam imperitiores, etiam *crasstore*, ut vocant, *musæ*, dubitationem hujus utilitatis eximere. Nam poëtas certe legendos oratori futuro concesserint: num igitur hi sine *musice*? At si quis tam cæcus animi est, ut de aliis dubitet: illos certe, ¹ qui carmina ad lyram composuerunt. Hæc diutius forent dicenda, si hoc studium velut novum præciperem. ² Cum vero antiquitus usque à Chirone atque Achille ad nostra tempora apud omnes, qui modo legitimam disciplinam non sint perosi, duraverit, non est committendum ut illa dubia faciam, defensionis sollicitudine. ³ Quamvis autem satis jam ex ipsis quibus sum modo usus exemplis, credam esse manifestum, quæ mihi, & quatenus *musice* placeat: apertius tamen profitendum puto, non hanc à me præcipi, quæ nunc in scenis effœminata, & impudicis modis fracta, non ex parte minima, si quid in nobis virilis roboris manebat, excidit: ⁴ sed qua laudes fortium canebantur, quaque & ipsi fortes canebant, nec ⁵ *psalteria* & ⁶ *spadicæ*, etiam virginibus probis recusanda: sed cognitionem rationis, quæ ad ⁷ movendos

¹ *Qui carmina ad lyram.*] Boët. de Musica: Tria genera sunt quæ circa Musicam versantur. Unum est, quod instrumentis agitur: aliud fingit carmina: tertium, quod instrumentorum opus carmenque dijudicat. Et infra. Secundum vero Musicam agentium genus poëtarum quod non potius speculatione ac ratione quam naturali quodam instinctu fertur ad carmen. *Pithæus.*

² *Cum vero.*] Chiron Centaurus Achillis fuit nutritius, & eum cum ceteras disciplinas, tum maxime *musicam* docuit. Unde apud Homerum Achilles *citharam pulsat*, & ita animi agritudinem levat. *Turneb.*

³ *Quamvis autem.*] Post assertam musicam, ne auditoris electio fallatur, amphibologiam discutit, & quam potissimum musicam probet, ostendit. quo quidem loco cum Platone ac Cicentit, qui antiquam musicam probant,

novam damnant & vituperant. *Idem.*

⁴ *Sed qua laudes fort. canebantur.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 2. cap. 3. p. 64. Mss. Palatini ita concinnant hunc complexum orationis genuine: *Sed qua laudes fortium canebantur, quasque & ipsi fortes canebant: nec psalteria ipsa dicæ etiam virginibus probis recusanda.* Sic Achilles apud Statium lib. 1. vers. 184. & seqq.

⁵ *Psalteria.*] *Psalterium* instrumentum est musicum decachordum, quod etiam *nabulum* appellatur & *nabulum*. Paulus jurisconsult. hoc instrumentum quoque damnat. *Turneb.*

⁶ *Spadicæ.*] Julius Pollux onomastici lib. 4. *Spadicæ* inter instrumenta quæ pulsantur numerat. Raphaël cum hanc dictionem non intelligeret, substituit *sambucam*, quæ est ipsa quoque instrumentum musicum. *Idem.*

⁷ *Movendos.*] Cœlius lib. 5. c. 23.

x Nam

dos leniendosque affectus plurimum valet. ¹ Nam & Pythagoram accepimus, concitatos ad vim pudicæ domui afferendam juvenes, jussa mutare in *Spondeum* modos tibicina, composuisse: & ² Chrysippus etiam nutricum quæ adhibentur infantibus ³ allectationi, suum quoddam carmen assignat. Est etiam non inerudite ad declamandum ficta materia, in qua ponitur tibicen qui sacrificanti ⁴ *Phrygium* cecinerat, acto illo in insaniam & per præcipitia delato, accusari, quod causa mortis extiterit. quæ si dici debet ab oratore, nec dici citra scientiam musices potest, quomodo non hanc quoque artem necessariam esse operi nostro vel iniqui consentiant? ⁵ In *geometria* partem fatentur esse 18 utilem teneris ætatibus. agitari namque animos, atque acui ingenia, & celeritatem percipiendi venire inde, concedunt: sed prodesse eam non ut cæteras artibus, cum perceptæ sint, sed cum discatur, existimant. Ea vulgaris opinio est. Nec sine causa summi viri etiam impensam huic scientiæ operam dederunt. Nam quum sit ⁶ *geometria* divisa in numeros atque formas: numerorum quidem notitia non oratori modo, sed cuicunque primis saltem literis erudito, necessaria est. ⁷ In causis vero vel frequentissime versari solet:

1 *Nam & Pythagoram.*] Boëtius scribit *Taurominitanum* quendam juvenem concitatum Phrygio cantu, *spondeo* à Pythagora fuisse sedatum. Est enim *spondens* gravis, moderatus, ac modestus. Turneb.

2 *Chrysippus etiam nutricum, &c.*] De nutricum nanis, vide Is. Casaub. ad Theophrast. notationes morum, cap. *ἠὲ λαλιᾶς*.

3 *Allectationi.*] Jan Gebhard. Crepund. lib. 2. cap. 3. p. 63. Forte *ablaectationi*, hoc est, *ἀπορροαλακτισμῶ*. Quod si placuerit, *Allectatio*, erit *ἐπαγωγὴ* & cantandi illecebra, qua soporem alliciunt odis illis lactentibus pueris & in cunis vagientibus.

4 *Phrygium cecinerat.*] *Phrygius* modus vehemens appellatur & violentus à

Luciano, hominemque concitat, & in furorem accendit. Unde petitur hæc materia declamationis. De modis Musices vide Athenæum lib. 14. Turneb.

5 Hoc capite quorundam refutat opinionem, qui *Geometriam* oratori necessariam negabant. Porro Fab. *Geometriæ* nomine tres scientias complectitur, *Astrologiam* sive *Sphericam*, *Arithmeticam*, & proprie dictam *Geometriam*, quæ versatur circa formarum delineationes. Turneb.

6 *Geometria divisa in numeros, &c.*] Videtur Turnebus Advers. lib. 26. c. 1. p. 958. Cicer. in præc. Tuscul. *Geometria.*] Arithmetice sub *Geometria* comprehendit, ut paulo post *Astrologiam*.

7 *In causis vero.*] Alludit ad rationem

let: ¹ in quibus actor non dico si circa summas trepidat, sed si ² digitorum saltem incerto aut indecoro gestu à computatione dissentit, judicatur indoctus. ³ Illa vero linearis ratio, & ipsa quidem cadit frequenter in causas. nam de terminis mensurisque sunt lites: sed habet majorem quandam aliam cum arte oratoria cognationem. Jam primum ordo est *geometriae* necessarius: nonne & *eloquentiae*? ⁴ Ex prioribus geometria probat insequentia, & certis incerta: nonne id in dicendo facimus? Quid? illa propositarum quaestionum conclusio, non tota fere constat syllogismis? propter quod plures invenias qui dialecticæ similem, quam qui rhetoricæ fateantur hanc artem. Verum & orator, etiam si raro, non tamen nunquam probabit dialectice. Nam & syllogismis, si res poscet, utetur: & certe *enthymemate*, qui rhetoricus est syllogismus. ⁵ Denique probationum quæ sunt potentissimæ, *γεωμετρικῆ ἀποδείξεις* vulgo dicuntur. Quid autem magis oratio quam probationem petit? Falsa quoque verisimilia, *geometria* ratione deprehendit. Fit hoc & in numeris per quasdam quas ⁶ *ψευδογραφίας* vocant: quibus pueri ludere

supputandi antiquorum, quæ fiebat per articulos digitorum utriusque manus, ita ut sinistra manu supputarent ad nonaginta, dextra supputarent centum & reliquos numeros. Turneb.

¹ *In quibus actor, si digitorum, &c.*] Vide hac de re Ludov. Cresollium vateat. Autumn. lib. 2. p. 354.

² *Digitorum.*] Nam digitorum gestibus numeros representasse veteres constat, & ostenditur in XI. Fabii. *Camervarius*.

³ *Illam vero linearis.*] Jam de *Geometria* peculiariter appellata loquitur, quæ circa formarum descriptiones versatur, cujus pars quædam appellatur *γεωδασεία*, quæ docet terrarum mensurationem. Turneb.

⁴ *Ex prioribus.*] *Geometriae* optimo utuntur ordine, nimirum *naturali* & *systematico*. Nam primum axiomata, hypotheseis, & postulata ponunt: ex qui-

bus sequentia probant, quæ demum ut confessa ad aliorum probationem sumuntur. atque ita deinceps. Turneb.

⁵ *Denique probationem.*] *Apodixis* syllogismus est certissimus, qui necessarius constat. Eo plurimum utuntur *geometriae*, adhibitis interim descriptionibus linearum. Hinc factum est, ut probationes omnes certissimæ, appellarentur *ἀποδείξεις γεωμετρικαί*. Turnebus. *Denique.*] Aristotel. in poster. analyticis.

⁶ *Ψευδογραφίας.*] *Ψευδογραφίας*, descriptiones sunt quædam tum in *Geometria* tum in *Arithmetica*, quæ quantum in speciem veræ videntur, falsæ tamen sunt. hinc videtur Aristoteles in elench. sophisticis hausisse syllogismum pseudographum, qui sit ex principiis male intellectis. Turnebus. *Ψευδογραφίας.*] Accipio *Ψευδογραφίας* à Fabio dici

ludere solebamus. Sed alia majora sunt. Nam quis non ita proponenti credat: ¹ Quorum locorum extremæ lineæ eandem mensuram colligunt, eorum spatium quoque quod his lineis continetur, par sit necesse est? At id falsum est. Nam plurimum refert cujus sit formæ ille circuitus: ² reprehensive à geometris sunt historici ³ qui magnitudines insularum satis significari navigationis ambitu crediderunt. Nam ut quæque forma perfectissima, ita capacissima est. Ideoque illa ⁴ *circuncurrens* si efficiet orbem: quæ forma est in planis maxime perfecta, amplius spatium complectetur, quam si quadratum paribus oris efficiat. Rursus *quadrata triangulis*, triangula ipsa plus æquis lateribus quam inæqualibus. Sed alia forsitan obscuriora: nos facillimum etiam imperitis sequamur experimentum. ⁵ Jugeri mensuram, ducentos & quadraginta longitudinis pedes esse, dimidioque in latitudinem patere, non fere quisquam est qui ignoret: & qui sit circuitus, & quantum campi claudat, colligere expeditum. At centeni & octogeni in quamque partem pedes, idem spatium extremitatis, sed multo amplius ⁶ divisæ quatuor lineis areæ faciunt. Id si computare quem piget, brevioribus numeris idem discat. nam deni in quadram pedes, quadraginta per oram, intra centum erunt.

At

dici fallacias in subductionibus rationum. Ex. g. Duodecim diebus singulis vini amphoræ quatuor. quot amphoræ debentur tribus: colliges de regula, unam deberi. *Camerar.*

¹ *Quorum locorum.*] In planis geometriæ figuris circulus est perfectissimus & capacissimus, in solidis globus & sphaera. itaque reliquæ figuræ prout magis aut minus ad has formas accedunt; magis aut minus sunt capaces. non igitur solum ad ambitum respicere oportet, sed etiam ad figuræ rationem. *Turneb.*

² *Reprehensivæ.*] In hoc quoque vitium pluribus locis incidit Plinius. ut lib. 4. cum scribit *Ithacam patere circuitu*

*viginti quinque millia passuum: Cephale-
niam vero quadraginta quatuor millia.*
nam magnitudinem ex ambitu colligere non possis, nisi figuram teneas. *Turneb.*

³ *Qui magnitudines insularum.*] Ex Polyb. lib. 9. Thucyd. lib. vi. Proclus comment. in 1. Euclid. Element. lib. 3. comment. 8. & lib. 4. comment. 11. *Pitheus.*

⁴ *Circuncurrens linea.*] Περὶ Φερῆς.

⁵ *Jugeri mensuram.*] Jugerum complectitur duos actus quadratos, qui efficiunt ducentos quadraginta pedes longitudinis, centum viginti latitudinis. *Turneb.*

⁶ *Divisæ.*] Alii leg. *clausæ.*

I Nam

At si quinideni per latera, quini in fronte sint: ex illo quod amplectuntur, quartam deducunt eodem circumductu. Si vero porrecti utrinque undeviceni singulis distent, non plures intus quadratos habebunt, quam per quot longitudo ducetur: quæ circumibit autem linea, ejusdem spatii erit cujus ea quæ centum continet. Ita quicquid formæ quadrati detraxeris, amplitudini quoque peribit. Ergo etiam id fieri potest, ut majore circuitu minor loci amplitudo claudatur. Hoc in planis. ¹ Nam in collibus vallibusque etiam imperito patet ² plus soli esse quam cœli. ³ Quid quod se eadem geometria tollit ad rationem usque mundi? in qua cum siderum certos constitutosque cursus numeris docet, discimus nihil esse inordinatum atque fortuitum: quod ipsum nonnunquam pertinere ad oratorem potest. ⁴ An vero cum Pericles Athenienses *Solus obscuratione* territos, redditis ejus rei causis, metu liberavit: aut cum ⁵ Sulpitius ille Gallus in exercitu L. Pauli de ⁶ *Luna defectione* disseruit, ne velut prodigio divinitus factò militum animi terrentur, non videtur esse usus oratoris officio? Quod si Nicias in Sicilia scisset non eodem confusus metu pulcherrimum Atheniensium ⁷ exercitum perdidisset: sicut Dion, cum ad destruendam Dionysii tyrannidem venit, non est tali casu deter-

¹ *Nam in collib.*] Collis cum sit globatus, tantum duntaxat cœli occupat, quantum complectitur diameter. si autem illa collis superficies globosa & illa rotundatio extenderetur, longe plus occuparet. *Turneb.*

² *Plus soli esse quam cœli.*] Quoniam videtur duntaxat occupare quod est in dimetiente & latitudine rotunda. *Idem.*

³ *Quid quod se.*] *Astrologia* est duplex. nam altera versatur circa astrorum cursus, de qua loquitur Fabius: altera circa judicia quæ ab astris petuntur, quæ quidem legibus est interdicta. *Idem.*

⁴ *An vero.*] Cum Pericles bello Peloponnesiaco solvere è portu Atheniensi pararet, facta est *solis eclipsis*: sed

reddita causa, Athenienses qui hoc in prodigium vertebant, metu liberavit. *Idem. An vero, &c.*] De Pericle Galloque Sulpitio exempla sunt apud Valerium lib. 8. cap. 11. De Nicia, Thucydides lib. 7. *Camerar. An vero.*] Plutarch. in vita Periclis. Plin. lib. 2. c. 12.

⁵ *Sulpitius.*] Pridie quam P. Æmilius cum Perse rege Macedoniae confingeret, facta est *luna eclipsis*. Productus in concionem ab imperatore Sulpitius Gallus, defectus causas aperuit, & milites metu liberavit, postredieque superatus fuit Perse. *Turneb.*

⁶ *Luna defectione.*] Valer. libro 8. cap. 1.

⁷ *Exercitum.*] Thucyd. lib. 7. Plutar. in vita Dionis, & Marcelli.

x *Archi-*

deterritus. Sint exempla licet usus bellici, transeamusque quod Archimedes unus obsidionem Syracusarum in longius traxit: illud utique jam proprium est ad efficiendum quod intendimus, plurimas quæstiones, quarum difficilius alia ratione explicatio est, ut de ratione dividendi, de sectione in infinitum, de celeritate augendi, linearibus illis probationibus solvi solere: ut si est oratori (quod proximus demonstrabit liber) de omnibus rebus dicendum, nullo modo sine *geometria* esse possit orator.

1 *Archimedes unus.*] Archimedes Syracusanus, optimus mathematicus, atque idem mechanicus. hic suis machinis solus exercitui Marcelli restitit, ut scribit Plutarchus & Livius. *Turneb.*

2 *De sectione in infinitum.*] Numerus amplificatione est infinitus, continuum vero divisione. nam quod continuum est, in aliud rursus continuum dividitur, atque ita deinceps in infinitum. *Idem.*

C A P. XI.

De prima pronuntiationis & gestus institutione.

Dandum aliquid comædo quoque, dum catenus, qua pronuntiandi scientiam futurus orator desiderat. Non enim puerum quem in hoc instituimus, aut scæmineæ vocis exilitatè frangi volo, aut seniliter tremere. Nec vitia ebrietatis effingat, nec servili vernilitate imbuatur: nec amoris, avaritiæ, metus discat affectum: quæ neque oratori sunt necessaria & mentem præcipue in ætate prima teneram adhuc & rudem inficiunt. Nam frequens imitatio transit in mores. Ne gestus quidem omnis ac motus à comædis petendus est. Quanquam enim utrumque eorum ad

1 *Dandum aliquid Comædo.*] *Comædus* actorem Comædiæ significat. *Comædi* porro peritissimi erant pronuntiationis gestus. itaque ut oratoris gestus & vox ab illis formetur perscribit, ita tamen, ut mediocritatem orator servet, nec more *Comædi* personarum mores & gestus undique effingat. *Turneb.*

2 *Seniliter tremere.*] Hoc dicit pro-

pter *mimos ethologos*, qui personæ quam sustinent, mores, verba, gestum imitantur. quod in oratore vitiosum est. *Idem.*

3 *Nec servili vernilitate imb.*] Senec. lib. 2. de Benefic. cap. 11. *Et hæc ipsa non verniliter; nec ea figura, &c.* Lipsius verniliter exponit blande & cum adulatione. quem vide.

1 *Excus-*